

Andrzej F. Dziuba

Pytania wokół władzy papieskiej w Nowym Świecie według Bartłomieja de Las Casas OP (+1566)

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 7/2, 31-49

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ANDRZEJ F. DZIUBA

PYTANIA WOKÓŁ WŁADZY PAPIESKIEJ W NOWYM ŚWIECIE WEDŁUG BARTŁOMIEJA DE LAS CASAS OP (+1566)

Wyprawa Krzysztofa Kolumba w 1492 r. stała się jednym z brzemniowych w skutkach wydarzeń historycznych. Oto odkryto nowy kontynent. Wśród mieszkańców Europy następowała „rewolucja” w wizji ludzi i świata. Jednak nie wszyscy mieli świadomość, że na ich oczach powiększył się świat i ilość ludzi. Wobec tych nowości stawiane były pytania, m.in. o stosunek Hiszpanii i papieżstwa – a więc głównych odkrywców – do Nowego Świata.

Wobec Nowego Świata staowało papieżstwo ze średniowieczną wizją swego znaczenia. W Europie istnieje nadal, choć zmodyfikowana polityczna i religijna wizja „orbis christianorum”. Pamiętano o głoszeniu Ewangelii nowym ludom; wątpliwości budziły metody. Dla wielu polityczne zabarwienie misji papieżstwa zdaje się być gwarantem ewangelizowania. Świeckie ramię Kościoła przeżywa swój rozkwit, choć jest już inaczej rozumiane, a ekonomiczne wsparcie misji było ważnym elementem jej skuteczności.

Wobec odkrycia nowych ludzi staje Bartłomiej de Las Casas¹. Przez całe życie walczy o zgodne ze wskazaniami Mistrza z Nazaretu głoszenie dobrej nowiny. Stawia się także pytania o uprawnienia papieżstwa wobec Nowego Świata. Jeśli tak, to jak je rozumieć i stosować. Dominikański biskup pyta o władzę wobec nowych ziem i ludzi tam napotkanych. Pragnie, aby była tu jasność poglądów, gdyż

---

¹ Por. M. Francis Orhant. *La Chiesa e la „conquistá” dell’ America*. Bartolomé de Las Casas e la nuova evangelizzazione. Torino 1992; B. M. Biermann. *El. P. Las Casas y su apostolado*. Madrid 1986; Ph.-I. Andre-Vincent. *Bartolomé de Las Casas, prophete du Nouveau Monde*. Paris 1982; I. Pérez Fernández. *Fray Bartolomé de Las Casas*. Caleruega-Burgos 1984; J. M. Vargas. *Bartolome de Las Casas. Su personalidad historica*. Quito 1974; H. R. Wagner. *The life and writings of Bartolomé de Las Casas*. Albuquerque 1967; G. Kahle. *Bartholomé de Las Casas*. Koln-Oplanden 1968. Warto jeszcze wskazać na zestawy bibliografii: L. Hanke, M. Gimenez Fernández. *Bartolomé de Las Casas, 1474-1566*. Bibliografía critica y cuerpo de materiales para el estudio de su vida, escritos, actuación y polémias que suscitaron durante cuatro siglos. Santiago de Chile 1954; E. Mejía Sanchez. *Las Casas en Mexico*. Exposición bibliográfica conmemorativa del cuatro centenario de su muerte (1566-1966). México 1966.

mają one wpływ na moralne i prawne kwestie szczegółowe. Zatem jaka władza papieża odnosi się do Nowego Świata i jaki winien być jej wyraz? Co oznacza władza papieża wobec nowego kontynentu i jakie są jej konsekwencje?

I

Od średniowiecza obowiązywała zasada, że chrześcijanie mają prawo do zajmowania odkrytych ziem. Uzyskane ziemie wraz z zamieszkałą tam ludnością pogańską czy niewierną stawały się ich własnością ze zobowiązaniem przekazania im dobrej nowiny. Zatem zajęcie stawało się tytułem do posiadania nowych terytoriów. Trzeba było być pierwszym i o tym fakcie zakomunikować, zwłaszcza papieżowi. Nie zajęte przez chrześcijańskiego władcę ziemie mogły legalnie stać się własnością innego władcy chrześcijańskiego².

Obok tego tytułu, na przełomie XIII i XIV w. występuje tytuł darowizna wikariusza Chrystusa na ziemi. Teoria ta sankcjonowała prawo papieża do rozdawania koronom chrześcijańskim nowych ziem, gdy to przyczynia się do dobra chrześcijaństwa. Zatem papież miał także możliwość odebrania władzy niegodnemu je nosicielowi. Doktryna ta, wypracowana za papieża św. Grzegorza VII (1073–1085) ugruntowała tę tradycję. Absolutyzm papieża z czasem przyjmował bardziej radykalne formy, choć łączyło się to z dyskusją o zakresie władzy cesarza, zwłaszcza gdy dochodziło do konfliktu interesów³.

Warto w tym kontekście wspomnieć, że Paweł z Włokowic w rządzeniu „dominum universale” podporządkowuje generalnie jednak cesarza papieżowi. Ostatecznie, w wielu miejscach skłania się do koncepcji przyznającej papieżowi „bezpośrednią władzę nad doczesnością”. Trzeba jednak także pamiętać, że jego nauka ulegała rozwojowi⁴.

W konflikcie papieża i cesarstwa wypracowano oddanie się pod opiekę papieża. Było to wyzwolenie się spod zależności cesarskiej i poszukiwanie demokracji oraz samostanowienia. Mimo to cesarstwo coraz wyraźniej pretendo-

---

² Por. P. Costaneda Delgado. *La teocracia pontifical y la conquista de America*. Vitoria 1968 s. 245-247.

³ Por. M. Maccarrone. *Vicarius Christi. Storia del titolo papale*. Lat 18:1952 s. 270-272; G. Mombello. *Quelques aspects de la pensee politique de Christine de Pisan d' apres ses oeuvres publiees*. W: *Culture et politiques en France a l'epoque de l' Humanisme et de la Renaissance*. *Atti del Convegno Internazionale promosso dall' Accademia delle Scienze di Torino*. 29 Marzo – 3 Aprile 1971. Torino 1974 s. 65-78; Costaneda Delgado, *op. cit.* s. 250-257.

⁴ Por. S. F. Belch. *The Contribution of Poland to the Development of the Doctrine of International Law: Paulus Vladimiri, decretorum doctor, 1409-1432*. London 1964 s. 369, 384-386; Tenze. *Theologi anonomi Utrum bella contra infideles fidelibus licitum sit movere?* *MPhP* 19:1974 s. 6-8; S. Wielgus. *Polska średniowieczna doktryna „ius gentium”*. Lublin 1996 s. 61; T. Jasudowicz. *Śladami Ludwika Ehrlicha: Do Pawła Włokowica po naukę o prawach człowieka*. Toruń 1995 s. 72-75, 83-88.

wało do pozycji centrum władzy w świecie. Stwarzało to zagrożenia wobec tenedencji narodowych i autonomicznych. Była to cena rodzenia się nowego obrazu świata, w jego stosunkach międzynarodowych⁵.

Papiestwo miało zawsze ambicje do objęcia rządami całego świata. Wynikało to m.in. z misji ewangelizacyjnej otwartej na wszystkich ludzi. Już papież Bonifacy VIII (1294–1303) w bulli *Unam Sanctam* z 18.11.1302 r. twierdził, że władza duchowna może ustanawiać władzę świecką i sądzić ją, a władzy papieża podlega każdy człowiek, który chce dojść do zbawienia. Taka doktryna jest efektem jednostronnego widzenia myśli św. Tomasza a Akwinu, a przede wszystkim *De ecclesiastica potestate* Idziego Rzymskiego⁶.

Hierokracja papiestwa ugruntowały pseudoargumenty teologów i kanonistów XIV i XV wieku, wskazujące na jego bezpośrednią władzę nad doczesnością, „potestas directa in temporalibus”. Jan Torquemada pisał wyraźnie: „(...) papież (posiada) najwyższą (...) władzę zarówno w sferze spraw duchowych, jak i doczesnych, choć władzy dotyczącej spraw doczesnych nie wykonuje w odniesieniu do wszystkich spraw i nie w ten sposób jak władcy świecki, lecz dzieła władzy doczesnej spełnia w sposób godniejszy i doskonalszy, (a więc) (...) lepiej, a to nakazując, kierując, miarkując i dziel tych używając dla swoich celów”⁷.

Przypominano przy tym legendę o darowaniu papieżowi przez Konstantyna Wielkiego władzy nad Zachodem. Było to argument za jego świeckimi uprawnieniami. Przypominano np. stwierdzenia papieża Innocentego III (1198–1216): „(...) jak księżyc bierze swe światło od słońca (...), tak władza królewska świetność swej godności bierze od władzy papieskiej”⁸. Tak rozumiana władza papiestwa zdawała się być oczywistą, także politycznie i w niej upatrywano stabilność stosunków międzynarodowych, a zwłaszcza idei „orbis christianorum”.

Mimo tendencji koncyliarystycznych pogłębia się nadal absolutyzm i hierokracja papiestwa⁹. Jest to także antidotum na problemy ówczesnej etyki mię-

⁵ Por. M. Prelot. *Histoire des idées politiques*. Paris 1970 s. 206-211; R. Polin. *Les régimes politiques et l'imitation des anciens chez Machiavel*. W: *Platon et Aristote à la Renaissance*. XVIe Colloque International de Tours. Paris 1976 s. 155-161; Maccarrone, jw. s. 269-271; H. J. Laski. *Political Theory in the Later Middle Ages*. „*The Cambridge Medieval History*” 8:1936 s. 642-644.

⁶ Por. *STh Supl.* 2,17 a. 2 ad 1.

⁷ *Summa de Ecclesia* II, 113, prop. 1; Por. P. Theeuws. *Jean de Turrecremate. Les relations entre l'Eglise et le pouvoir civil d'après un théologien du XVe siècle*. W: *L'Organisation corporative de Moyen-Age à la fin de l'Ancien Régime*. Vol. 7. Louvain 1943 s. 147-152; M. Avilés. *La teología española en el siglo XV*. W: *Historia de la teología española*. Vol. 1: *Desde sus orígenes hasta fines del siglo XVI*. Dir. M. Andrés Martín. Madrid 1983 s. 516-520.

⁸ Cyt. za M. Żywczyński. *Szkice z dziejów radykalizmu chrześcijańskiego*. Warszawa 1976 s. 155.

⁹ Por. J. Bardach. *Historia państwa i prawa w Polsce do połowy XV wieku*. Warszawa 1957 s. 390-394; E. Garin. *La filosofia. Dal medio evo all'umanesimo*. W: *Storia dei generi letterari italiani*. Milano 1947 s. 248-252; J. Domański. *Początki humanizmu*. Wrocław 1982 s. 168-175.

dzynardowej. Augustyn Favorini polemizując z imperialną ideologią, dochodzącą do głosu w kręgach cesarskich, a zawartą m.in. w *De monarchia* Dantego Alighieri (+1321), stwierdza, że papież jest bezpośrednio władcą książąt tego świata. Jest to zatem uznanie jego władzy świeckiej¹⁰.

Konkwistadorzy legalizowali posiadanie zajętych ziem. Już papież Mikołaj V (1447–1455) bullą *Divino amore* z 18 czerwca 1452 r. ofiarował królowi portugalskiemu Alfonsowi V Afrykańczykowi (1432–1481) władzę nad zajmowanymi ziemiami, państwami, zamkami, posiadłościami i dobrami zamieszkałymi przez Saracenów, pogan i niewiernych oraz „wrogów Chrystusa”. Wszystko to zapewniało także „obracanie ich osób w wieczną niewolę”¹¹.

Tenże sam Mikołaj V w styczniu 1455 r. pisał: „in perpetuum donamus, concedimus et appropriamus” Alfonsowi V i jego następcom ziemie zdobyte w Afryce, jak i te, które zdobędzie w przyszłości. Jego bulla *Romanus pontifex* z 1455 r. potwierdzona została przez papieża Kaliksta III (1455–1458), przyznając te same przywileje Portugalczykom.

Uderzają tu sformułowania o obracaniu mieszkańców owych ziem w wieczną niewolę, co zapewne było konsekwencją wizji, iż ludzi tych nie da się innymi metodami ucywilizować i skłonić do przyjęcia chrześcijaństwa. Sytuacja barbarzyństwa była usprawiedliwieniem ewangelizacji, niestety dalekiej od Ewangelii. Na takich propozycjach zaciążyła nauka Arystotelesa o niewolnictwie z natury¹².

W świadomości osób, zwłaszcza pod wpływem Kurii Rzymskiej, obowiązywała prawda, iż wszyscy władcy są poddani papieżowi. W jego władzy znajduje się fundament ich władzy, widzianej jako zależność i stopnie. Oczekiwano także współpracy między papieżem a władzami różnych państw, co było także gestem wobec aspiracji cesarstwa¹³.

Stan posiadania Portugalii w Afryce Północnej potwierdziły dokumenty papieża z drugiej połowie XV wieku. Wspomniany papież Kalikst III bullą *Inter caetera* z 13 marca 1456 r. i Sykstus IV (1472–1484) bullą *Aeterni patris* z 21 czerwca 1481 r. wskazywali na swe uprawnienia świeckie. To dawało gwarancje

---

¹⁰ Por. Maccarrone, jw. s. 264-267; S. F. Belch. Paulus Vladimiri and his doctrine concerning international law and politics. London-The Hague-Paris 1965 s. 56; J. Rohls. Geschichte der Ethik. Tübingen 1991 s. 161-162.

¹¹ „Illorumque personas in perpetuum servitute redigendi (...) plenam et liberam auctoritate apostolica tenore presentium concedimus facultatem”. Por. Costaneda Delgado, jw. s. 166-176; 246-251; Żywczyński, jw. s. 158-159; Maccarrone, jw. s. 269-271.

¹² Por. P. Czartoryski. Wczesna recepcja „polityki” Arystotelesa na Uniwersytecie Krakowskim. Wrocław-Warszawa 1963 s. 127-140; Costaneda Delgado, jw. s. 310-320; W Ostrowski. Wprowadzenie do „Utopii”. W: T. More. Utopia. Przekł. K. Abgarowicz. Warszawa 1954 s. 47-54.

¹³ Por. L. Buisson. Potestas and Caritas. Die papstliche Gewalt im Spätmittelalter. Köln-Graz 1958 s. 346-348; Maccarrone, jw. s. 20-272; A. L. Szafranski. Mateusz z Krakowa. Wstęp do badań nad życiem i twórczością naukową. Stan badań. MHFS 8:1967 s. 47-53; H. X. Arquilliere. L'origine des theories conciliaires. „Seances et Travaux de l'Academie des Sciences Morales et Politiques” 75:1911 s. 573-586.

walki z Maurami, w której uczestniczyła Hiszpania i utrzymanie status quo wpływów chrześcijaństwa, tj. papieństwa.

Trzeba pamiętać, że nie rozróżniano wówczas relacji między strukturą polityczną papieństwa, jako władzy doczesnej, a poszczególnymi państwami. To zaistniało z utworzeniem Państwa Kościelnego, w wyniku nadania papieństwu (papieżowi Stefanowi III, 752–757) w latach 754 i 756 przez króla Pepina Małego (751–768) dawnych ziem bizantyńskich, zależnych od Franków, a następnie Cesarstwa Rzymskiego. Papieństwo mimo sygnałów do innej interpretacji władzy, zwłaszcza w osobie króla Henryka VIII Tudor (1509–1547) rozwiązywało konflikty świeckie na swoją korzyść, ulegając politycznej pozycji w świecie¹⁴.

Taka wizja relacji międzynarodowych pozwoliła na wydanie przez papieża Aleksandra VI (1492–1503) bulli *Inter caetera* z 3 maja 1493 r., którą darował Hiszpanii ziemie odkryte przez Krzysztofa Kolumba (+1506). Później potwierdzał to, tak iż królowie Ferdynant (1479–1516) i Izabella (1474–1504) stali się właścicielami Nowego Świata. Darowizna ta podobnie jak wobec Portugalii niosła zadanie akcji misyjnej, co było zaszczytem i wyróżnieniem¹⁵.

Ta rozpowszechniona nauka potwierdzona była m.in. przez dominikanina Tomasza de Vio (+1534). Zastanawiał się nad nią np. Jan Mair (+1550) czy F. Melancton (+1560), nie mówiąc już o Franciszku de Vitoria (+1546)¹⁶. Ten ostatni wybitny teoretyk prawa międzynarodowego, a więc i wizji władzy papieskiej „in temporalibus”. Jego osiągnięcia były jednak trudne do akceptacji w okresie konkwisty. W ewangelizacji połączonej z posługą społeczną i kulturową stają inni dominikanie: A. Montesinos i Bartłomiej de Las Casas¹⁷.

---

¹⁴ Por. J. Quillet. *La philosophie politique du Songe du vergier* (1378). Sources doctrinales. Paris 1977 s. 155-163; W. A. Dunning. *A History of Political Theories from Luther to Montesquieu*. New York 1947 s. 3-7; O. Skinner. *The Foundations of Modern Political Thought*. Vol. 2. Cambridge 1978 s. 115-118; K. Bulli. Jan Wklef: Pierwszy Refektorant angielski i Prekursor Wielkiej Reformacji. RT 12:1970 z. 2 s. 33-42.

¹⁵ Por. Costaneda Delgado, jw. s. 250-257, 282-285; L. Lopetegui, F. Zubillaga. *Historia de la Iglesia en la America Latina espanola, desde el descubrimiento hasta comienzos del siglo XIX*: Mexico, America Central, Antillas. Madrid 1965; Maccarrone, jw. s. 270-274; E. Luque Alcaide, J.-I. Saranyana. *La Iglesia catolica y America*. Madrid 1992 s. 29-33; A. Garcia Gallo. *Las bulas de Alejandro VI y el ordenamiento juridico de la expansion portuguesa y castellana en Africa e Indias*. „Anuario de Historia del Derecho Espanol” 27-28:1957 s. 461-829.

¹⁶ Por. R. G. Villoslada. *La Universidad de Paris durante los estudios de Francisco de Vitoria O.P. (1507-1522)*. Romae 1938 s. 154-157; Dunning, jw. s. 19-21; J. D. M. Maes. *Le pouvoir pontifical d'apres Cajetan*. EThL 12:1935 s. 705-721; L. Vereecke. *Da Guglielmo d'Ockham a sant'Alfonso de Liguori*. Saggi di storia della teologia morale moderna 1330-1787. Roma 1990 s. 522-531.

¹⁷ Por. P. Leturia. *Maior y Vitoria ante la conquista de America*. W: *Relaciones entre la Santa Sede e Hispanoamerica*. Vol. 1. Roma-Caracas 1959 s. 259-298; M. Beuchot. *El primer planteamiento teologico-juridico sobre la conquista de America*: John Mair. Ctom 103:1976 s. 213-230; E. Vilanova. *Historia de la teologia cristiana*. Vol. 2: *Prereforma, Reformas, Contrareforma*. Barcelona 1989 s. 700-708.

II

Nauczanie Las Casas oraz jego zaangażowanie misyjne dają systematyczny wykład teologiczny. Nie są jemu obojętne podstawy filozoficzne, a tym bardziej liczne rozwiązania prawne z prawa międzynarodowego. On zawsze pragnął całościowo widzieć miejsce i rolę papieżstwa wobec Nowego Świata, ale w wizji Chrystusa. Teologia ewangelizacyjna, jest jakby przedkładana ponad prawem, choć jednocześnie je respektuje i wręcz zakłada.

Od roku 1514, kiedy to Las Casas zrezygnował z „encomiendy” praca misyjna stale go nurtowała. W związku z tym wypracowuje teologię ewangelizacji opartej na Nowym Testamencie. Posłannictwo misyjne Kościoła, a w tym papieżstwa, winno iść za przykładem Chrystusa (por. Mt 10,10; 28,19–20; Mk 6,8; 16,15–16; Łk 9,3; 10,4)¹⁸. Idzie tu zatem o tzw. środki ubogie, które okazują się najwziarygodniejszymi i najskuteczniejszymi¹⁹.

Las Casas zainteresowany jest ewangelizacją w ramach nienaganych metod i zgodnych z prawem. Funkcja papieżstwa jest kluczowa, ale trzeba rozróżnić jej wymiar „de spiritualibus” i „de temporalibus”, niesiony w jednej osobie. Oczywiście, są związki między tymi płaszczyznami, ale są one niezależne i jako takie mogą być poprawnie odniesienie do ewangelizacji oraz rozwoju odkrytych ziem i ludzi²⁰.

Idąc za Doktorem Anielskim, Las Casas oczekuje uwzględnienia w ewangelizacji prawa wiecznego, które oznacza plan Bożej mądrości w człowieku i świecie, który nadaje kierunek działaniu, wobec dobra wspólnego²¹. Stąd pod adresem prawa ludzkiego wysuwa się postulat, że musi być zgodne z prawem Bożym²².

¹⁸ Por. C. Caffarra. *Viventi in Cristo*. Milano 1981 s. 18-21; D. R. A. Hare, D. J. Harrington. „Make Disciples of All the Gentiles” (Mt 28:19). *CBQ* 37:1975 s. 359-369; H. Langkammer. *Etyka Nowego Testamentu*. Wrocław 1985 s. 87-90; P. T. O'Brien. *The Great Commission of Matthew 28:18-20. A Missionary Mandate or Not?* *ReTR* 35:1976 s. 61-78.

¹⁹ Por. B. de Las Casas. *Memorial* (z Rodrigo de Andrada, 1543. W: *Tenże. Obras escogidas*. Vol. 5: *Opusculos, Cartas y Memoriales*. Madrid 1958 s. 202-203; *Tenże. Apologia*. Ed. A. Losada. Madrid 1975 s. 33, 59-61, 182-189, 214-216; *Tenże. De entre los remedios*. W: *Tenże. Obras*, s. 74-77, 94-95; *Tenże. Carta al Consejo de Indias, 20.01.1531*. W: *Tenże. Obras*, s. 44-50; *Tenże. Historia de las Indias*. Ed. A. Millares Carlo, L. Hanke. Vol. 3. Mexico 1951 s. 258-274.

²⁰ Por. S. Świeżawski. *U źródeł nowożytnej etyki. Filozofia moralna w Europie XV wieku*. Kraków 1987 s. 231-238.

²¹ „Pokój (...) jest on owocem porządku nadanego społeczeństwu ludzkiemu przez boskiego jego Założyciela, nad którego urzeczywistnieniem pracować mają ludzie pragnący coraz to doskonalszej sprawiedliwości. Wprawdzie bowiem dobro wspólne rodu ludzkiego kierowane jest zasadniczo przez prawo odwieczne, tym niemniej co do konkretnych swych wymagań podlega ono z biegiem czasu nieustannym zmianom” (KDK 78): Por. *Sth I-II*, q. 93 a. 1.

²² Por. J. Hervada. *Introducción crítica al Derecho Natural*. Pamplona 1981 s. 173-180; B. Harrington. *Nauka Chrystusa. T. 1: Zasadnicza postać chrześcijańskiego życia*. Poznań 1962 s. 272-276; J. A. Barreda. *Diritto naturale e pedagogia della fede in Bartolomé de Las Casas*. W: *I diritti dell'uomo e la pace nel pensiero di Francisco de Vitoria e Bartolomé de Las Casas*. *Congresso Internazionale tenuto alla Pontificia Università S. Tommaso (Angelicum)*. Roma 4-6 Marzo 1985. Milano 1988 s. 191-203.

Las Casas zawsze walczył o prawa dla pogan a Hiszpanom oraz papieżowi wskazywał zadania ewangelizacyjne. Korzystał tu ze swego doświadczenia i opierał się także na filozofii i teologii moralnej. Poddawał krytyce niedoskonałości systemu hiszpańskiego (np. „encomienda”). Wskazywał, iż Nowy Świat został zdobyty niesprawiedliwie, a widoczne tam postawy ubliżają zachowaniom ludzkim oraz chrześcijaństwu²³.

Jako humanista dominikański biskup cenił inne kultury i stąd żądał dostosowania do nich metod misyjnych. Wynikało to m.in. z jego wizji człowieka i przysługujących mu praw, niezależnie od religii, zamieszkania czy poziomu kultury. Fakt równości wszystkich ludzi winien mieć zastosowanie w religii, etyce czy kulturze jak i konsekwencje w polityce²⁴.

Takiej wizji przeciwstawiali się konkwistadorzy i władza hiszpańska oraz wypaczona postać ewangelizacyjna. Występowali przeciwko niemu uczeni, którzy na odkrycie patrzyli w duchu arystotelesowsko-scholastycznym. Niektórzy usprawiedliwiali wojnę przeciw ludności Nowego Świata i nawracanie mieczem, znaczone cierpieniem i śmiercią²⁵.

Las Casas opowiadał się za zrównaniem Indian z ludźmi Starego Kontynentu. Wskazywał na możliwość ich chrystianizacji pokojowymi metodami a także za niedopuszczalnością wojny jako realizacji darowizny papieskiej. Okazał się uczniem kard. Tomasza de Vio, który już w 1517 roku uznał, że poganie nie podlegają chrześcijaństwu. Stąd chrześcijańscy władcy w misjach powinni kierować się przesłankami pokojowymi. Dotyczy to króla jak i cesarza, a także Kościoła katolickiego, zwłaszcza w osobie następcy św. Piotra²⁶.

Dla Dominikanina ewangelizacja polega na pośredniej władzy papieża nad rzeczami doczesnymi, pochodzącej od bezpośredniej władzy Chrystusa. Była to interpretacja prawdy wiary, że papież jest zastępcą Chrystusa na ziemi (vicarius Christi). Skoro Chrystus jest władcą całego świata, pod względem duchowym i doczesnym, to jest nim i Jego zastępca. Nie dostrze-

---

²³ Por. Skinner, jw. s. 169-171; J. Merino. Fundamentos de la teoria politica del P. Las Casas. CTom 102:1975 s. 279-311; Costaneda Delgado, jw. s. 324-328.

²⁴ Por. F. Cantu. Bartolomé de Las Casas nel quadro del suo tempo. W: I diritti, s. 63-79; W. Lienemann. Ethik in der jungsten Vergangenheit und in der Gegenwart. Die Zerstörung der Menschlichkeit im Nationalsozialismus und das Ethos der Menschenrechte. W: S. H. Pfurtner u.a. Ethik in der europäischen Geschichte. Bd. 2: Reformation und Neuzeit Stuttgart 1988 s. 156; J. Ratzinger. Chiesa, ecumenismo e politica. Nuovi saggi di ecclesiologia. Milano 1987 s. 164-172.

²⁵ Por. R. Hernandez. Las Casas y Sepúlveda frente a frente. CTom 102:1975 s. 209-249; R. Andreotti. La teoria del „bellum iustum” in Juan Gines de Sepúlveda, antagonista di Las Casas. W: I diritti, s. 173-179; Vereecke, jw. s. 510-511, 514-517.

²⁶ Por. J. F. Groner. Kardinal Cajetan. Fribourg-Louvain 1951 s. 29-35; Maes, jw. s. 705-721; J. A. Barreda. Actualidad y vigencia de la definicion lascasiana del evangelizador. Stud 25:1985 s. 445-465; Tenze. Ideologia y pastoral misionera en Bartolomé de Las Casas, O.P. Madrid 1981 s. 98-128.

gano tu pomieszania rzeczywistości obecnych we władzy Chrystusa i papieskiej²⁷.

W dziele z 1552 r. Bartłomiej de Las Casas stwierdza, iż uzasadniając władzę papieską, swój „(...) wniosek opiera na tej prawdzie powszechnej, która stanowi dla nas podstawę i zasadę wiary: Papież rzymski czyli Summus Pontifex, wybrany kanonicznie i zasiadający na Stolicy Apostolskiej jest następcą św. Piotra oraz namiestnikiem suwerennym i uniwersalnym nie samego Człowieka, lecz Człowieka i Boga Jezusa Chrystusa”²⁸.

Taka opinia jest reperkusją średniowiecznej roli papieża w szerzeniu Ewangelii i życiu międzynarodowym. Las Casas stosuje pojęcia dość zmiennie, ale skłania się ku pewnej świeckiej roli papieża, wbrew temu co twierdził np. Franciszek de Vitoria. Dominikański biskup ma jednak świadomość, że misja papieża dotyczy ewangelizacji, a jego władza musi być widziana w kontekście władzy „in spiritualibus”²⁹.

W takiej koncepcji papież ma władzę nad całym światem, który obejmuje wiernych i niewiernych mieszkańców ziemi oraz dobra i rzeczy doczesne, wypracowane przez człowieka struktury, a zwłaszcza ich państwami³⁰. Zatem odnosi się ona do wierzących jak i niewiernych, choć każda z tych grup w różny sposób i w różnym stopniu przynależy do Kościoła, którego papież jest widziana głową i następcą św. Piotra³¹.

Sredniowieczne dążenie ku życiu wiecznemu wyzwała ukierunkowanie „(...) in ordine ad finem spirituale”³². Prowadzenie ludzi do zbawienia usprawiedliwia głoszenie Ewangelii, nawet wątpliwymi metodami. W czasach Bartłomieja de Las Casas stawała praktyka konkwistadorów i postawy misjonarzy znaczone cierpieniem, a niekiedy i śmiercią.

---

²⁷ Por. J. A. Llinares. *Evangelizacion liberadora segun Bartolomé de Las Casas*. CTom 102:1975 s. 4-5; Żywczyński, jw. s. 154-157; L. Perena. *Carta Magna de los Indios*. Vol. 1. Madrid 1987 s. 14-21; Marino, jw. s. 321-322.

²⁸ *Tratado comprobatorio del imperio soberano y principado universal que los reyes de Castilla y León tienen sobre las Indias, 1552*. W: Tenże. *Obras*, s. 352.

²⁹ Por. B. de Las Casas. *Principia quaedam ex quibus procedendum est in disputatione ad manifestandam iustitiam indorum, 1552*. W: Tenże. *Tratados*. Vol. 2. México-Buenos Aires 1965 s. 1260-1273. Tłumaczenie hiszpańskie tego opracowania dokonane przez A. Millares Carlo zostało opatrzone tytułem: „Algunos principios que deben servir de punto de partida en la controversia destinada a poner de manifiesto y defender la justicia de los indios”. B. de Las Casas. *De thesauris*. W: Tenże. *Obras*, s. 521-524. Tłumaczenie hiszpańskie zostało w tym przypadku opatrzone tytułem: „Las doce dudas” i znane jest w wielu manuskryptach.

³⁰ „(...) tiene su poder sobre todo el mundo que contiene y comprende fieles e infieles, y sobre los bienes y cosas temporales y estados seglares dellos” (Las Casas. *Tratado*, s. 352).

³¹ Por. STh III, q. 8 a. 3.

³² Por. Las Casas. *Tratado*, s. 352.

III

Zdaniem Las Casas „Chrystus jest pasterzem, głową i kapłanem wszystkich niewiernych. Wszystko to jednak na swój sposób. Następnie Papież, namiestnik Chrystusa, jest także na swój sposób pasterzem, głową i kapłanem wszystkich niewiernych”³³. Zatem zobowiązanie papieża odnosi się do wszystkich. Jednak Jego dzieło, jak sądziło wielu teologów, a w konsekwencji także i papieża ma odniesienie pozytywne do obu tych etapów.

Bartłomiej de Las Casas, idąc za Akwinatą, tłumaczy misję Chrystusa odnośnie do niewiernych (por. J 1,1; Kol 1,15–16.18; Ga 6,15), odkupieniem (por. 1 Tm 1,15; 2,4), działaniem łaski (por. J 1,14) oraz głoszeniem Ewangelii (por. Iz 61,1; Mt 11,5; Ap 14,6)³⁴. Dobry Pasterz chce być zjednoczonym z owcami, zakładając ich postęp ku doskonałości. Ceną zjednoczenia z Nim jest Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie³⁵.

Dominikański biskup uznaje za Doktorem Anielskim, że Chrystus jest w różny sposób niewidzialną głową wszystkich ludzi (por. 1 Kor 11,3; Ef 1,10). Jeśli chodzi o stanowiących Mistyczne Ciało, Chrystus jest ich bytową głową (por. Ef 1,22–23; 5,25). Natomiast, jeśli idzie o niewierzących, jest głową w sposób potencjalny (por. Hbr 8,5; Kol 2,17). Pewnego dnia bowiem i oni włączą się do jednej owczarni, pod przewodem Dobrego Pasterza (por. 1 J 2,2; 1 Tm 4,10)³⁶. W tym okresie funkcjonowało pojęcie „extra Ecclesiam nulla salus”³⁷.

³³ Tamże.

³⁴ Por. E. Malatesta. *Interiority and Covenant. A Study of „einai en” and „menein en”*. In the First Letter of Saint John. Rome 1978 s. 306-308; A. Feuillet. *Le prologue du quatrième evangile. Etude de theologie johannique*. Paris 1968 s. 114-126; G. A. F. Knight. *Law and Grace. Must a Christian Keep the Law of Moses?* London 1962 s. 61-64; Jan Paweł II. Encyklika „Redemptor hominis”. *Citta del Vaticano* 1979 nr 18; P. Neirynek. „Chrystus w nas” i „my w Chrystusie”. *Conc* 5:1969 z. 2 s. 312-321; Lamgkammer, jw. s. 156-157; U. Luz. *Obraz Boży w Chrystusie i w człowieku według Nowego Testamentu*. *Conc* 5:1969 z. 2 s. 287-294.

³⁵ Por. V. M. Pollet. *Thomas de Vio O.P. Card. Caietanus „ad septemdecim quaesta responsiones”*. *Ang* 14:1937 s. 547-551; J. A. Barreda. *Primera anunciacion y bautismo en la obra de Bartolomé de Las Casas*. *CTom* 116:1989 s. 292-297; R. Ballan. *I missionari della prima ora nell’ evangelizzazione dell’ America Latina*. *Bologna* 1991 s. 9-17.

³⁶ Por. B. Haring. *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per preti e laici*. Vol. 1: *Cristo ci ha liberati perche restassimo liberi* (Gal 5,1). *Roma* 1980 s. 34; A. Hiebert. *The Foundations of Paul’s Ethics. W: Essays in Morality and Ethics. The Annual Publication of the College Theology Society*. Ed. J. Gaffney. *New York* 1980 s. 53-55; B. Gherardini. *La Chiesa. Arca dell’ Alleanza. La sua genesi, il suo paradosso, i suoi poteri, il suo servizio*. *Roma* 1979 s. 62-63; A. Jankowski. *Biblijna teologia przymierza*. *Katowice* 1985 s. 132-145; Malatesta, jw. s. 306-308; T. Goffi. *Carita, esperienza di Spirito*. *Roma* 1978 s. 55-57; W. Hryniewicz. *Wcielenie a mysterium paschalne*. *RTK* 26:1979 z. 2 s. 53-65.

Chrystus ofiarował życie za owce, także te, które nie należały do narodu wybranego. Idzie tu o pogan, którzy kiedyś zostaną włączeni do ludu Bożego (por. J 11,52; 17,20). Zatem oczekiwana jest wspólnota z Dobrym Pasterzem³⁸. Kościół jest tu środkiem, przez pragnienie wiary nadprzyrodzonej, bez którego nie można wejść do królestwa Bożego: „Albowiem przystępując do Boga powinien wierzyć, że jest i że nagradza tych, co go szukają” (Hbr 11,6).

Las Casas wskazuje, że Chrystus nakazał Piotrowi i następcom, aby paśli Jego owce (por. J 21,17), co oznacza powierzenie misji duszpasterskiej podległej Mu jako Głowie Mistycznego Ciała. Wybór Piotra, gwarantowany jego gotowością miłości, musi być umocniony mandatem danym przez Mistrza z Nazaretu (por. J 21,15–19; Mt 16,18). Zatem wybór jest podstawą, a miłość tylko jego konsekwencją. Piotrowa misja wskazuje, iż właściwym pasterzem jest sam Chrystus (por. Hbr 13,20). Papieska misja jest kontynuacją dzieła Mistrza z Nazaretu. Piotrowe funkcje wyrażają jego prymat w Kościele, czyli zwierzchnictwo nowego ludu Bożego i reprezentanta najwyższego pasterza Bożej trzody³⁹.

Las Casas pojmuje misję duszpasterską papieża jako władzę suwerenną oraz pełną w porządku duchowym, która obejmuje cały świat. Trzeba tu podkreślić, iż Dominikański biskup daleki był od łączenia jej z polityką czyli tzw. władzą ziemską i to bezpośrednią (potestas directa). Dla niego jest to „władza kluczy”, której celem jest zbawienie ludzi⁴⁰.

³⁷ „Należy więc stwierdzić, że, biorąc ogólnie, Chrystus jest Głową wszystkich ludzi wszelkich czasów, lecz w różnym stopniu. Po pierwsze bowiem i przede wszystkim jest Głową tych, którzy są z Nim aktualnie złączeni przez chwałę. Następnie tych, którzy łączą się z Nim aktualnie przez miłość. Po trzecie tych, którzy łączą się z Nim aktualnie przez wiarę. Po czwarte tych, którzy są złączeni z Nim tylko w możności jeszcze nie zaktualizowanej, ale mającej się urzeczywistnić, stosownie do Boskiego przeznaczenia. Po piąte wreszcie tych, którzy są z Nim złączeni potencjalnie, lecz nigdy nie osiągną zaktualizowania jedności, jak ludzie żyjący na tym świecie a nie predestynowani” (STh III, q. 8 a. 3). Por. BF II, 79-83; Y. Congar. Chrystus i zbawienie świata. Kraków 1968 s. 257-296; F. Hartl. Ausserhalb der Kirche kein Heil? ThPh 54:1979 s. 418-425; C. Garcia Extremeno. La necesidad de la Iglesia para salvarse. Stud 2:1962 s. 6-44.

³⁸ Por. L. Hermann. Der gute Hirt – Bild und Wirklichkeit. Eine Homilie zu Jo 10,11-16. BuL 4:1963 s. 70-74; J. Jeremias. Der Lehrer der Gerechtigkeit. Göttingen 1963 s. 295-299; Congar, jw. s. 294-310; L. Krinietzki. L' Alliance de Dieu avec les hommes. Paris 1970 s. 73-74; Malatesta, jw. s. 306-308; Hryniewicz, jw. s. 53-65.

³⁹ Por. I. Ghiberti. Missione e primato di Pietro secondo Giov 21. W: Atti della XIX Settimana Biblica. Brescia 1967 s. 167-214; C. Spicq. Agape dans le Nouveau Testament. Analyse des textes. Vol. 3. Paris 1959 s. 230-236; H. Van den Bussche. Le discours d' adieu de Jesus. Tournai 1959 s. 539-568; Llinares, jw. s. 5-6; J. R. Villar. El Espiritu Santo, „Principium unitatis Ecclesiae”. W: El Espiritu Santo y la Iglesia. XIX Simposio Internacional de teologia de la Universidad de Navarra. Ed. dir. por P. Rodriguez (i in.). Pamplona 1999 s. 292-293..

⁴⁰ Por. Las Casas. Principia, s. 1256-1273; Tenze. Carta, s. 48-51; Ratzinger, jw. s. 164-171.

Zdaniem Bartłomieja de Las Casas władza zależna od źródła w Jezusie Chrystusie ma swój fundament i przejawia się w funkcji prawodawczej, sądowniczej i wykonawczej (por. Mt 16,18; 18,18; Łk 10,16; J 21,15)⁴¹. Jasno określił to Sobór Trydencki (1545–1563), a później Sobór Watykański I (1869–1870). Po stwierdzeniu, że prymat został przekazany Piotrowi – Opoce, Kościół naucza, że nie tylko wierni, ale wszyscy ludzie są zobowiązani do hierarchicznej uległości względem papieża w sprawach karności kościelnej⁴².

Wkład w rozwój etyki politycznej miały ośrodki uniwersyteckie w Oksfordzie, Alcalà de Henares, Paryżu oraz w Salamance. Nadal jednak trudno było wyzwolić się ze świeckich ujęć władzy papieskiej, tym bardziej, iż taka wizja wydawała się gwarantem ewangelizacji. Tu trzeba pamiętać o tzw. świeckim ramieniu Kościoła, związanym z orędownictwem Ewangelii⁴³.

Las Casas przypisuje papieżowi władzę nad rzeczami doczesnymi i państwami świeckimi tak wiernych jak i niewiernych, kiedy jest to ułatwieniem do ich zbawienia i usunięciem przeszkód dla tego dzieła. Świadomość świecka Kościoła, a nawet pozycja polityczna papieństwa musi zejść na drugi plan, a na czoło wysunąć się ewangelizacja⁴⁴.

W takich propozycjach wskazywane jest odniesienie do pracy misyjnej. Skuteczność ewangelizacji stała się w okresie odkryć „obsesją”, i to za cenę zdrady środków wskazanych przez Chrystusa. Bartłomiej de Las Casas opiera się tu na nauczaniu teologów i prawników, którzy uznawali – jako minimum – ową pośrednią władzę – potestas indirecta, papieża nad sprawami doczesnymi.

Wypowiadając się w tej materii Las Casas miał zapewne w pamięci m.in. *Dekret dla Greków* (6.07.1439) Soboru Florenckiego (1438–1445) czy bullę Leona X (1513–1521) *Exsurge Domini* przeciw twierdzeniom M. Lutra (+1546)

---

⁴¹ Por. B. Steidle. „Wer euch hort, hort mich”. ErA 40:1964 s. 179-196; Ghiberti, jw. s. 167-214; M. Wilcox. Peter and the Rock: A Fresh Look at Matthew XVI.17-19. NTS 22:1975 s. 73-88.

⁴² Por. Las Casas. Tratado, s. 357-362; BF II, 47-61; P. Chaunu. Czas reform. Historia religii i cywilizacji (1250-1550). Warszawa 1989 s. 199-205; C. Mirbt. Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus. Tübingen 1924 s. 255-263; Andres Martin, jw. t. 2 s. 469-482.

⁴³ Por. Costaneda Delgado, jw. s. 166-176; J. Delumeau. Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII w. T. 2: Katolicyzm między Lutrem a Wolterem. Warszawa 1986 s. 107-109; E. Moore. La moral en el siglo XVI y primera mitad del XVII. Granada 1956 s. 25-32, 42-56; V. Carro. La teología y los teólogos-juristas españoles ante la conquista de America. Madrid 1944 s. 54-113, 498-509; Fernando de Los Rios. Religion y Estado en la España del siglo XVI. México – Buenos Aires 1957 s. 27-95.

⁴⁴ Por. Las Casas. Memorial de remedios, 1516. W: Tenże. Obras, s. 26-28; Tenże. Carta, s. 44-46, 49-51; Tenże. Principia, s. 1256-1270; Tenże. Las doce dudas, s. 490-499.

z roku 1520, które podkreślały władzę papieża i jego misję jako następcy Piotra⁴⁵.

Bartłomiej de Las Casas w interpretacji osiągnięć teologiczno-prawnych był dzieckiem swojej epoki ale był w awangardzie co do wizji władzy papieskiej. Otwarty był na nowe rozwiązania prawa międzynarodowego. Jego listy, memoriały i praca np. w Radzie Indii, obok pracy misyjnej, są wkładem w tworzenie się nowego ładu międzynarodowego⁴⁶.

IV

Myśl teologiczno-polityczna Las Casas przeszła ewolucję także odnośnie do rozumienia władzy papieskiej. Jak się wydaje, przez pewien czas był on zwolennikiem pseudoaugustyńskiej doktryny, według której papież był suwerenem świata w porządku duchowym i doczesnym. Koncepcja taka uzasadniana była m.in. tezą, że władza wyższa zawiera niższą. Do takich opinii skłonił Las Casas większość prawników hiszpańskich tego okresu. Był to zabieg, aby bronić m.in. prawomocności przyznania przez papieża Aleksandra VI zwierzchności nad Indiami Zachodnimi katolickim królom Kastylii i Leonu⁴⁷.

Podobny styl występuje w pismach na temat konkwisty sporządzonych na prośbę Ferdynanda dla Rady w Burgos już w 1512 r. przez Matias de Paz i J. Lopez de Palacios Rubios. Ich myśli były oparte na teokratyzmie średniowiecznym, który dawał papieżowi władzę na cały świat. Sądzono zatem, że papież Aleksander VI przekazał nowe terytoria Portugalii oraz Hiszpanii dla głoszenia chrześcijaństwa. Dzięki temu stali się oni legalnymi panami ludów odkrytych⁴⁸. W takiej koncepcji, gwarantowane było prawo do wypowiedania wojny

---

⁴⁵ Por. BF II, 24-29; O. Halecki. Rome et Bizance au temps du grand schisme d'Occident. CT 18:1937 s. 477-532; H. Hoberg. Die Registrierung der Bulle „Exurge Domini”. TgG 70:1980 s. 300-304; P. L' Huillier. Le probleme de la papauté au Concile de Florence. MEPR 7:1957 z. 25 s. 7-20; E. Boularand. La primauté du pape au Concile de Florence. BLE 61:1960 s. 161-203; W. Hryniewicz. Wschód i Zachód chrześcijański. Od schizmy do dialogu. W: Jan Paweł II w dialogu miłości z Kościołem wschodnim. Warszawa 1984 s. 9-15..

⁴⁶ Por. A. F. Dziuba. Bartłomiej de Las Casas a „Leyes Nuevas de Indias” (1542). PK 39:1996 nr 1-2 s. 137-156; R. Altamira. El texto de las Leyes de Burgos de 1512. „Revista de Historia de America” 4:1938 s. 22-45; M. M. Martinez. En el cuatro Centenario de las Nuevas Leyes de Indias. Notas previas y comentario de su texto. CTom 65:1943 s. 32-57; Hanke, Gimenez Fernandez, jw. s. 74-75; R. Menendez Pidal. El Padre Las Casas. Su doble personalidad. Madrid 1963 s. 150-154.

⁴⁷ Por. W. H. Scott. Demythologizing the Papal Bull „Inter caetera”. „Philippine Studies” 35:1987 s. 348-356; Garcia Gallo, jw. s. 461-829; E. Staedler. Die „donation Alexandrina” und die „divisio mundi” von 1493. AKKR 117:1937 s. 364-402.

⁴⁸ Por. Matias de Paz. De dominio Regum Hispaniae super Indos. Ed. Beltran de Heredia. ARP 3:1933 s. 133-137; J. Lopez de Palacios Rubios. De insulis oceanis. „Anuario de la Asociacion Francisco de Vitoria” 4:1933 s. s. 99-128; Andres Martin, jw. vol. 2 s. 470-483.

w celu podporządkowania ludów pierwotnych czy innowierców pod swoje panowanie. Warunkiem jednak było najpierw swobodne głoszenie im wiary chrześcijańskiej⁴⁹.

Las Casas przez pierwsze lata pracy misyjnej bronił tego punktu widzenia, m.in. w dysputacie z lat 1544–1551 z Juanem Gines de Sepulveda. Generalnie zgadzał się z Doktorem z Kordoby, chociaż akcentował ewangelizacyjne uprawnienia dysponowania nowymi ziemiami⁵⁰. Zcieranie się poglądów władzy hiszpańskiej w Nowym Świecie przynosiła problemy oczekujące odpowiedzi ze strony wiary i moralności chrześcijańskiej.

Królowie Hiszpanii podkreślali, że są panami nowych ziem w oparciu o darowiznę papieską. Przyjmowane przez Koronę zlecenie Stolicy Apostolskiej wraz z późniejszymi aktami wpływało na opinie teologów, którzy opowiadali się za papieską „potestas directa in temporalibus”. Las Casas miał wątpliwości czy papież jest władcą uniwersalnym, a zatem czy miał prawo darować Ferdynandowi i Izabelli nowe „barbarzyńskie narody”⁵¹.

Doświadczenia w Nowym Świecie oraz zaangażowanie w etykę międzynarodową to domena prac dominikańskiego biskupa. Las Casas starał się widzieć Stolicę Apostolską bez powiązań politycznych. Dostrzegał, że praca duszpasterska będzie mogła lepiej oddziaływać na kulturę, ekonomię czy rozwój społeczny Nowego Świata. Angażowanie zaś autorytetu kościelnego w dziedzinę świeckie szkodzi ewangelizacji⁵².

Las Casas akcentował misyjną posługę Kościoła, która powinna ukazać obecność Hiszpanii w Nowym Świecie. Zatem jeśli władza papieska dotyczyła rzeczy doczesnych w porządku duchowym to mógł przyznać owe ziemie Hiszpanii czy Portugalii dla krzewienia wiary chrześcijańskiej. Taka interpretacja, mimo trudności, zyskiwała coraz szersze uznanie. Zwyciężało kryterium wiary, choć proces ten był trudny, gdyż uwikłania w politykę wstrzymywały przyjęcie poprawnej wizji władzy papieskiej⁵³.

---

⁴⁹ Por. Las Casas. Historia, vol. 3 s. 90-95; Costaneda Delgado, jw. s. 320-329; Orhant, jw. s. 44-45; Andreotti, jw. s. 173-179.

⁵⁰ Por. Orhant, jw. s. 98-104, 109-114; Kahle, jw. s. 9-32; R. Schneider. Bartolomeo de Las Casas. Milano 1978 s. 69-81; A. Losada. Sepúlveda – Las Casas – Vitoria. Mas coincidencias que divergencias. W: I diritti, s. 439-462; Altamira, jw. s. 22-45; Hernandez, jw. s. 209-247; P. Cappagli. Juan Gines de Sepúlveda e il descubrimiento. W: I diritti, s. 247-253.

⁵¹ Por. Costaneda Delgado, jw. s. 280-316; C. Baciero. Libertad natural y esclavitud natural en la escuela de Salamanca. W: I diritti, s. 181-189.

⁵² Por. W. Giertych. Wprowadzenie. W: B. de Las casas. Krótka relacja o wyniszczeniu Indian. Poznań 1988 s. 5-25; Orhant, jw. s. 73-104; L. Hanke. Colonization et conscience chretienne au XVIIe siecle. Paris 1957 s. 67-100.

⁵³ Por. Costaneda Delgado, jw. s. 255-259; Llinares, jw. s. 186-187, 190-191; P. Leturia. Las grandes bulas misionales de Alejandro VI. „Bibliotheca Hispana Missionum” 1:1930 s. 221-251; Hanke. Colonisation, s. 27-32.

W ewolucji poglądów Las Casas ważnym był wpływ Salamanki, w związku z interpretacjami podboju Indii Zachodnich. Wyrażali swoje opinie m.in. Franciszek de Vitoria, Dominik Soto (+1560), Juan Gines de Sepulveda, Jan de la Pena (+1565) czy Diego Covarrubias (+1577). Odbływały się w tym okresie posiedzenia uczonych zwoływane przez Koronę dla legislacji spraw Indii. Ówczesne dysputy pozwalały na wypracowanie rozwiązań wspartych praktyczną argumentacją, w której Las Casas odgrywał znaczącą rolę⁵⁴.

Wypracowane w tym czasie prawo międzynarodowe miało z czasem okazać się fundamentalnym dla rozumienia misji papieża. Witoria stał się nie tylko obrońcą praw ludów niechrześcijańskich (*ius gentium*), lecz również powagą w zakresie etyki szkoły w Salamance⁵⁵. Już w 1538 r. stwierdzał, że „(...) papież posiada władzę doczesną co się tyczy spraw duchowych, to znaczy kiedy jest ona niezbędna w zarządzaniu sprawami duchowymi”⁵⁶.

Bartłomiej de Las Casas zgadzał się generalnie z opinią Witorii, który wskazywał, że w wypadku popartego zbrojnym czynem oporu wobec ewangelizacji wolno użyć siły w stosunku do pogan. Nie oznaczało to jednak władzy bezpośredniej papieża w sprawach ziemskich, gdyż naruszałoby to m.in. „*ius gentium*”. Zatem namiestnik Chrystusa na ziemi posiada władzę pośrednią w sprawach doczesnych⁵⁷.

Hiszpanom, jak twierdzi Franciszek de Vitoria i Las Casas, udzielony został tylko mandat głoszenia Ewangelii ludom Nowego Świata. Natomiast akt ten nie przekazuje im władzy świeckiej nad nimi. Bulle czasu konkwisty nie mają znaczenia w porządku doczesnym, są tylko dokumentami kościelnymi w zakresie władzy kluczy „*in spiritualibus*”⁵⁸.

Las Casas podkreślał, że ludom przysługują te same prawa wynikające z prawa naturalnego i prawa narodów. Dziś można wskazać, że jego znakomi-

---

⁵⁴ Por. Beltran de Heredia. Domingo de Soto. Madrid 1961 s. 237-275; Carro, jw. 389-402; Andres Martin, jw. vol. 2 s. 446, 455, 469-470.

⁵⁵ Poprzednikami Franciszka de Witorii byli w XV wieku wybitni mistrzowie szkoły salamanckiej, a także jego nauczyciele w czasach studiów paryskich: Jan Mair i Piotr Corckaert. Duży wpływ wywarł na niego także św. Antonin z Florencji. Por. F. E. de Tejada. *Derivaciones eticas y politicas del aristotelismo salmantino del siglo XV. (De Alfonso de Madrigal a Francisco de Vitoria)*. W: *Miscellanea Mediaevalia. Vol. 2: Die Metaphysik im Mittelalter*. Berlin 1963 s. 707-715; Villoslada, jw. s. 265-272.

⁵⁶ Francisco de Vitoria. *De Indis recenter inventis relectio prior*. W: Tenże. *Obras*. Ed. T. Urduanoz. Madrid 1960 s. 680.

⁵⁷ Por. Costaneda Delgado, jw. s. 256-259; V. Abril Castello. *Vitoria – Las casas, confrontacion y proyeccion: Impacto en Las Casas de su enfrentamiento con Vitoria en 1550-1552*. W: *I diritti*, s. 155-172; Hanke. *Colonisation*, s. 28-33, 102-137; Vereecke, jw. s. 507-530; Tenże. *Francois de Vitoria (1484-1546) dans l'histoire de la theologie morale du XVIe siecle*. W: *I diritti*, s. 619-624.

⁵⁸ Por. Hernandez, jw. s. 209-249; Losada, jw. s. 439-462; Llinares, jw. s. 190-191.

tymi poprzednikami byli m.in. Paweł z Włódkowic oraz Stanisław ze Skarbmierza wraz z krakowską szkołą prawniczą⁵⁹.

Opinie o prawie międzynarodowym upowszechniły się w szkole salamanckiej, także co do wizji władzy papieskiej. Las Casas dowiedział się o nich w Valladolid, podczas kontrowersji z lat 1550–1551, albo za pośrednictwem teologów z San Gregorio, uczniów Franciszka de Vitorii. Źródłem mógł być kontakt z Dominikiem Soto, arbitrem podczas tych spotkań. Jednakże Las Casas różni się od Witorii co do zastosowania pośredniej władzy papieża.

Po doświadczeniach, Mistrz z Witorii ogranicza władzę papieską do dóbr i państw oraz wspólnot doczesnych wiernych, jako że niewierni nie są poddani następcy św. Piotra oraz nie są członkami Kościoła⁶⁰. Opinia taka była odejściem od interpretacji św. Tomasza z Akwinu o przynależności do Kościoła, jako Ciała Mistycznego. Ówczesne opinie wynikały ze świeckiego rozumienia przynależności oraz ich konsekwencji w podporządkowaniu władzy.

W tym widać Las Casas związany z ideami politycznymi czasów nowożytnych, ale korzeniami tkwi w średniowieczu. Okazuje się on prekursorem ewangelizacji zgodnej z Ewangelią. Inne uwarunkowania wspierają tylko upowszechnienie się poprawnej wizji papieża. Bartłomiej de Las Casas zdecydowanie opowiada się za właściwą wizją władzy papieża, mając świadomość, że jej duchowy wymiar jest szansą ewangelizacji.

V

Współcześnie nie ujmuje się roli papieża w terminach władzy lecz jako misję apostolską i służbę. Papież nie jest określany jako władca, i to w świeckim sensie. Dyskusje o jego władzy widać raczej jako znak przeszłości. Oczywiście, nie chodzi tu o odrzucenie władzy kluczy, która jest rzeczywistością zbawczą Nowego Przymierza. Ta władza niezależnie od uwarunkowań pozostaje istotą misji zleconej Piotrowi i jego następcom.

W Hiszpanii przełomu XV i XVI wieku sprawy władzy papieża były pojmowane dość odmiennie. Niestety także w wizji kościelnej polityka bierze górę nad ewangelizacją. Upolitycznienie jej, wsparte zasobami materialnymi Korony hiszpańskiej, cieszyło się uznaniem teologów i prawników. Ramię świeckie nadal odgrywało znaczącą rolę. Zwłaszcza

---

⁵⁹ Por. A. F. Dziuba. „Prawo narodów” w nauczaniu Franciszka de Vitoria oraz działalności Bartłomieja de Las Casas. W: „Wieczysta wartość” scholastycznej myśli społecznej. IX Bydgoskie Dni Społeczne (27-31 III 1995). Gniezno 1996 s. 61-72; Wielgus, jw. s. 45-58.

⁶⁰ Por. Francisco de Vitoria, jw. s. 682.

praktyka Kościoła nie była zdolna uwolnić się od wpływów „*brachium saeculare*”⁶¹.

Odrodzenie humanizmu i świecki nawrót do człowieka wyciskały swoje piętno w ludzkich Kościoła. *Orbis christianorum* nie wytrzymało próby czasu i zaczyna rozpadać się, czy przynajmniej nie jest już tak jednorodne (np. anglikanizm, luteranizm, kalwinizm). Natomiast ewangelizacja w odkrytym Nowym Świecie zachowała zabarwienie polityczne⁶².

Papiestwu XV i XVI w. trudno było przeciwstawić się tendencjom odśrodkowym, tym bardziej, że uczeni popierali bezpośrednio władzę papieża w sprawach doczesnych. Las Casas zwraca uwagę, że było to umotywowane osiągnięciem korzyści materialnych. Utrzymywano tę teorię ze względów doraźnych, choć ze stratą dla papiestwa i ewangelizacji⁶³.

Dla tej samej przyczyny odradzała się tęsknota za teokretycznym ładem, który doprowadziłby działa ludzkie do autonomicznej dojrzałości. Pokój i stabilność były uznanym międzynarodowym czynnikiem w rozwoju ówczesnego świata. Wchodziło tu zcieranie się tendencji absolutystycznych papiestwa i cesarstwa. Zatem ważnym rozgraniczeniem, co podkreśla Dominikański biskup, było rozróżnienie między władzą polityczno-świecką i duchową, ale tu papiestwo nie było skłonne do ustępstw⁶⁴.

Arbitraż międzynarodowy papiestwa sprawiał, że wielu było zafascynowanych przepiękaniem tej formy do Nowego Świata, jako religijnej i świeckiej zasady porządkującej. Świadomość społeczna i polityczna nie była zdolna do wypracowania innych rozwiązań etyki międzynarodowej. Władza świecka papiestwa wydawało się być szansą dla ewangelizacji oraz pokoju w Nowym Świecie. Las Casas sądził, że wystarczy głoszenie Ewangelii a na jej podstawie dojdą do głosu ogólnoludzkie zasady etyczne oraz prawne⁶⁵.

---

⁶¹ Por. Chaunu, jw. s. 199-205; Delumeau, jw. t. 2 s. 107-109; Orhant, jw. s. 30-34; F. Angelini. *La primera evangelizacion en America Latina y la atencion de la Iglesia al mundo de los enfermos*. Ciudad del Vaticano 1992 s. 10-41; L. Ranke. *Dzieje papieży w XVI-XIX wieku*. Warszawa 1974 s. 38-54.

⁶² Por. Swieżawski, jw. s. 238-249.

⁶³ Por. Las Casas. *Tratado*, s. 351-352; Juan Gines de Sepúlveda. *Democrates Segundo o de las justas causas de la guerra contra los indios*. Madrid 1951 s. 57-68; Las Casas. *Principia*, s. 1252-1263; Tenze. *Las doce dudas*, s. 504-536.

⁶⁴ Por. Llinares, jw. s. 7-8; Żywczyński, jw. s. 162-175; L. Perena. *Francisco de Vitoria: conciencia de America*. *Ctom* 116:1989 s. 217-220, 228-233; W. Henkel. *Le missioni e la legalizzazione coloniale alla luce e della prassi e della dottrina di Fray Bartolomé de Las Casas*. W: *I diritti*, s. 379-388; Swieżawski, jw. s. 231-238; Andres Martin, jw. vol. 2 s. 469-483.

⁶⁵ „(...) el Papa, y todo gobernante espiritual, esta obligado a organizar su gobierno para el bien y el fin espiritual de toda la multitud, esto es, que conozcan i aman a Dios y consigant la felicidad eterna, lo que significa gobernar a la sociedad por ella misma y para su propio bien” (Las Casas. *Principia*, s. 1263). Por. Merino, jw. s. 294-300; Vereecke. *De Guglielmo*, s. 507-517.

Podczas gdy papieństwo dyskutowało z władcami świeckimi, aby bronić prymatu religii nad polityką, misjonarze odkrywali niewolnictwo konkwistadorów. To był dramat Las Casas czy Montesinos. Często podstawą złego traktowania ludności tubylczej były źle pojęte motywy religijne. Uznawano, iż nawracać trzeba za cenę śmierci tubylców oraz zniszczenia ich kultury. Zazwyczaj działania te było przykrywką dla politycznych interesów⁶⁶.

Na historycznym tle wyraźniej rysuje się postać Bartłomieja de Las Casas, kapłana Złotego Wieku hiszpańskiego chrześcijaństwa. Był on radykalistą, trudnym do akceptacji. Stąd napotykał na wiele trudności, które nie zrażały go i do końca walczył o godne głoszenie Ewangelii⁶⁷.

W ten sposób można zrozumieć teologię polityczną Bartłomieja de Las Casas, wokół pokojowej ewangelizacji Ameryki. Nowy Świat oczekiwał, jego zdaniem, głoszenia integralnego zbawienia człowieka oraz świata. To zakładało otwartość na sprawy doczesne, ale one nie powinny być priorytetem Kościoła. Jednak Las Casas widział, że niezbędne są metody ewangeliczne. Stąd papieństwo winno wyzwolić się ze średniowiecznych schematów nawet za cenę doraźnych strat, ale szanując wolność osobową tubylców⁶⁸.

Koncepcja władzy papieskiej oraz jej zakres, w nauczaniu Las Casas, są renesansowe. Nie bez wpływu była tu teoria rzymskiego imperium i koncepcja misji cywilizacyjnej chrześcijaństwa. Cały basen Morza Śródziemnego często wracał do idei cesarstwa, upatrując w niej chrześcijański ideał stosunków politycznych. Stąd wiele treści w nauczaniu Bartłomieja de Las Casas ma charakter społeczny wraz z wychyleniem ku interpretacjom teologicznym i prawno-kościelnym.

---

⁶⁶ Szczególnie słynnym dziełem jest: *Brevisima relacion de la destruccion de las Indias coglegida por el obispo fray Bartolomé de Las Casas o Casaus de la orden de Santo Domingo. Sevilla 1552*. Polski przekład: *Krótka relacja o wyniszczeniu Indian* ukazał się w przekładzie K. Niklewiczówny (Warszawa 1956 i Poznań 1988).

⁶⁷ W jednym ze swych ostatnich dzieł pisał m.in.: „En este tratado pretendo, principalmente, cumplir con mi conciencia usando del ministerio que parece la Divina Providencia haberme cometido, preveniendome tantos anos ha (porque pasan de cincuenta) en que tuviese larga noticia y ocular experiencia de las cosas de las Indias, y que advertiese lo hecho en ellas y lo que se debia hacer, confiriendome asimismo deseo que los desordenes que cometer en ellas he visto, tuviesen remedio” (Las Casas. *Tratado*, s. 351). Por. Orhant, jw. s. 109-121; Giertych, jw. s. 5-25; I. Perez Fernandez. *Fray Bartolomé de Las Casas en torno a las „leyes nuevas de Indias”*. (Su promotor, inspirador y perfeccionador). CTom 102:1975 s. 379-457.

⁶⁸ „Los reyes de España recibirón de la Santa Sede el cuidado y la carga de trabajar en favor de la fe, predicando y ampliando la religión cristiana por todo este inmenso mundo de las Indias” (Las Casas. *Principia*, s. 1270). „(...) la causa unica y final de conceder la Sede Apostolica el principado supremo y superioridad de las Indias a los reyes de castilla y Leon fue la predicacion de la fe y la conversion de aquellas gentes” (Tenże. *Las doce dudas*, s. 491). Por. Tenże. *Tratado*, s. 352-353.

* * *

Odkrycia Nowego Świata stawiały wielorakie wymagania wobec papieżstwa, Korony hiszpańskiej, misjonarzy oraz konkwistadorów. Każdy z nich zajmował postawy, które miały umotywowania w przeszłości, ale częściej w układach koniunkturalnych, zwłaszcza z początków konkwisty. Było to bogactwo postaw, motywacji, teorii czy wizji znalezienia siebie, osobowo czy społecznie.

W tym bogactwie stało papieżstwo wraz ze średniowieczną przeszłością, ale dostrzegające także współczesność. To widział Dominikanin Las Casas. Jego wizja była bardzo konsekwentną, stąd papieżstwo winno odgrywać rolę twórczą w dziele ewangelizacji. Zatem „in spiritualibus” Stolica Apostolska jest specjalistą. Natomiast kwestie dotyczące spraw ziemskich dzieliły ówczesne szkoły prawnicze.

Bartłomiej de Las Casas jawi się jako praktyk niesienia dobrej nowiny. Jego doświadczenie stanowiło podstawę teoretycznych interwencji wokół dochowania wierności metodom, które zalecał Jezus Chrystus. Staje on zatem w szeregu „proroków” ewangelizacji, którzy respektują godność człowieka, także w przyjęciu wiary chrześcijańskiej. Miłość jest gwarantem papieskiej władzy i skuteczności w wymiarach zbawczych.

EL PODER DEL PAPA EN NUEVO MUNDO SEGUN BARTOLOMÉ DE LAS CASAS OP (+1566)

Resumén

Las Casas formula una teología de la acción evangelizadora directamente fundada en los textos del Nuevo Testamento. Mas no se trata de una teología teórica o especulativa, sino eminentemente práctica, ya que interesa sobre todo realizar eficazmente la evangelización, dentro de un cauce jurídico impecable. Además es una teología cristocéntrica, pues se apoya radicalmente en la misión pastoral universal de Cristo, concebida en terminos de poder según la mentalidad del Renacimiento, a la manera de un derecho público subjetivo.

El Papa romano es sucesor de San Pedro y vicario soberano e universal de no puro hombre, sino hombre y Dios Jesucristo, e tiene su poder sobre todo el mundo que contiene y comprende fieles e infieles, y sobre los bienes y cosas temporales y estados seculares dellos, tanto y no más cuanto le pareciere según recta razón que es menester y conveniente para quiar y enderezar los hombres fieles o infieles.

Cristo es pastor, es cabeza y cura de todos los infieles. Todo esta a su manera. Luego el Papa es a la suya pastor, cabeza y cura de todos los infieles. Las Casas explica la misión pastoral de Cristo respecto a los infieles por la creación, redención, influjo interior de la gracia y vocación exterior mediante anuncio del evangelio.

Por otra parte, el mismo Cristo encomendó a San Pedro y a sus sucesores el cuidado de apacentar sus ovejas, lo cual equivale a conferirles en plenitud la misión pastoral, au-

nque subordinada a la suya propia. Y así el Papa llega a ser también cabeza visible de todos los hombres, actualmente de los fieles y sólo en potencia de los infieles, que debe traer a la Iglesia por la evangelización. Las Casas concibe esa misión pastoral del Papa como un poder soberano y pleno en el orden espiritual, que abarca el mundo entero: el llamado „poder de las lleves”, cuyo fin es procurar la salvación de todos los hombres.

Mas el obispo misionero atribuye también al Papa un poder pleno sobre las cosas temporales y sobre los estados seculares de fieles e infieles en cuanto fuese necesidad para promover su salvación y para remover los obstáculos que a esta empresa se opusieran. Así domina en él siempre la obsesión de la eficacia misionera.

Por lo demás, acerca del verdadero alcance de la autoridad pontificia se dio una evidente evolución y progreso en el pensamiento de Las Casas. Pues parece que durante mucho tiempo fue partidario de la doctrina teocrática pseudoaugustiniana, según la cual el Papa sería señor soberano del mundo, no sólo en el orden espiritual, si no también directamente en el temporal, en cuanto la potestad superior incluye la inferior.

Desde luego parece explicarse sobre todo por su empaño continuo de resaltar el propósito netamente misionero que debía guiar la dominación española en ultramar, según el tenor de las bulas alejandrinas. Pues si el Papa sólo tenía poder sobre las cosas temporales en orden al in espiritual, resulta claro que únicamente pudo conceder aquellas tierras a los españoles para promover en ellas la implantación de la fe cristiana.